

Generációs ténfergések

Tolnai Szabolccsal, Sagmeister Ernővel és Losonczi Rezsővel
Bencsik Orsolya beszélget

A Nyári mozi című filmet '98-ban készítettétek, azóta eltelt tizenkét év. Miért kellett ennyit várni ahhoz, hogy szerbiai moziban láthassuk ezt a filmet?

T. Sz.: Azt gondolom, hogy nem volt meg rá a lehetőség és a feltételek. Az előző mozirendszer nem ilyen filmekre volt ráállva, hanem általában nyugati filmeket vetítettek, aztán ez a struktúra meghalt lassan, és most létrejöttek a kisebb Art mozik, amelyek megpróbálnak valami mást csinálni – a nagy hiány közepette bemutatni a filmeket, megmutatni minket, alkotókat, kik vagyunk, mit csinálunk. Tehát ha a környezetben történik valami filmes dolog, akkor ezek a mozik megpróbálják azt lekövetni. Így kapott most lehetőséget ez a film is. Másrészt pedig nem is volt igazán érdeklődés a film iránt, végül is a Medusa Filmnapok szelektora, Sirbik Attila volt az, aki látta a filmet és visszajelzett, hogy nagyon tetszik neki. Ő javasolta, hogy kerüljön be a programba. Sok embernek elmondtam, hogy van egy filmem, de sohasem volt szerbül feliratozva, most ezt is megcsináltuk. Sohasem éreztem, hogy bárki érdeklődne a film iránt, ezért nem is igazán foglalkoztunk vele, egy elfelejtett dolog lett.

Ti mint szereplők hogyan látjátok akkori önmagatokat ennyi év után? Az elkészült film ugyanolyan érzelmeket kelt-e bennetek ma, mint akkoriban?

S. E.: Azok az érzelmek, amelyeket akkor használtam a film készítése során, a forgatáskor, újra előbukkantak bennem. Nem volt teljesen kellemes, mert nekem ez a szerep... nem mondhatom azt, hogy egy olyan szerep, amit az ember legjobban szeretne vagy kiválasztana magának. Nem egy népszerű figura, legalábbis az én világomban nem az.

T. Sz.: Szeretnék ehhez kapcsolódóan elmesélni egy anekdotát. Elkövtünk egy nagy hibát a forgatás során. Én voltaképp a saját történetemet, a filmes útkeresésemet szerettem volna a filmbéli Ernő figuráján keresztül

megfogalmazni. A forgatás elején beszélgettünk arról, hogy milyen néven szólítsuk majd egymást, és mivel régi ismerősök vagyunk, úgy gondoltuk, maradjon mindenki a saját nevénel, ne bonyolítsuk, maradjon meg Ernő Ernőnek, Rezső Rezsőnek, Szasa Szasának. Viszont éppen emiatt valahogy úgy alakult, hogy Ernő mindig úgy érezte, hogy ez nem ő. Közben persze meg nem önmagát játszotta.

S. E.: Igen, igen, de ez így egy skizoid állapot.

T. Sz.: Igen, ez hiba volt.

S. E.: Elég furcsa, hogy végig a saját neveden szólítanak. Persze a film arról szól, hogy saját magadat tudd hozni maximálisan, szinte dokumentarista szinten. A jó film szerintem attól igazán jó film, hogy annyira erősen benne van a szereplő minden mozdulatával, minden érzelmével együtt, és ezáltal maga az alkotás szinte dokumentarista művé válik. És ez ebben az esetben valóban nagy zavarokat okozott.

T. Sz.: Igen.

S. E.: Közben, emlékszem, amikor hazamentem, nagyon nehéz volt kimozdulnom a szerepből. Problémáim voltak például az alvással is.

T. Sz.: Igen, mindenképp azt gondolom, hiba volt az, hogy megtartottuk a saját nevünket, de mindegy, végül is ez most már csak egy anekdota.

L. R.: Hozzám úgy jöttetek el Bicskei Ágival, nem tudom, Szabolcs, emlékszel-e rá, hogy Rezső, lesz egy filmünk, ahol neked nem kell sokat beszélned, nem vagy a szavak embere, hanem lesznek majd foci- és úszás-jelenetek. Úszni meg, gondoltam magamban, minden tisztai gyerek tud, focizni meg minden fiatalember Európában, főleg a kanizsai. Úgyhogy én ilyen sportos szerepre számítottam.

T. Sz.: Ehhez hozzáfűzném, hogy Rezső volt a forgatások során mindig a legszellemebb a társaságban, annak ellenére, hogy nem a szavak embere.

L. R.: Aztán persze volt az a bicklis jelenet, amikor Ernőék megállítanak, szevasz, szevasz, és mégis kellett egy picit beszélgetni. Akkor felhevült állapotban voltam, mint általában, tizenkét évvel ezelőtt, de azért harminc százalékot még rá kellett dobnom a temperamentumomra.

Miért éppen őket választottad filmed főszereplőinek, hiszen mindketten amatőr színészek? Összeültek a barátok és filmet csináltak, mint ahogyan az magában a filmben is történik?

T. Sz.: Nem. Ez úgy történt, hogy szereztem valami nagyon kevés pénzt, és nagyon szerettem volna egy filmet forgatni, de nem volt arra lehetőség, hogy professzionális színészekkel dolgozzak. Másrészt viszont úgy gondoltam, hogy ezt a világot, ezt a kis baráti kört, amely megjelenik a filmben, ezt igazából csak velük tudnám megcsinálni, mert amit

Ernő is mondott az előbb, nagyon fontos az apró gesztusok jelenléte. Mindannyiukról tudtam, milyen figurák, mi az, ami sugárzik belőlük. Persze még egyszer hangsúlyoznom kell, ők nem magukat játszották, viszont valami belőlük is megmutatkozott a vásznon.

Az improvizáció mennyire játszott fontos szerepet? Több interjúban nyilatkoztad, hogy filmkészítés során sok esetben improvizatíván dolgozol, főként az Arccal a földnek című filmed esetében volt így, a Fővenyóra esetében már kevésbé, ha jól tudom. A Nyári mozi esetében hogy volt?

T. Sz.: Ez úgy történt, hogy írtam egy forgatókönyvet, amit odaadtam Ernőéknek, forgatás előtt elpróbáltuk a jeleneteket, ők még hozták a saját formájukat, elkezdtünk játszani az anyaggal, és belehozták még azokat az izeket, amelyek időközben eszükbe jutottak.

Beszélgetésünk témája a generációs ténsfergések. Tegnap a közönség láthatta a másik filmedet, a 2002-es Arccal a földnek címűt, amely a Magyar Filmszemlén különdíjat is kapott. Beszéljünk arról, miért foglalkoztat téged annyira az otthonosság-idegenség probléma.

T. Sz.: Végül is a *Fővenyóra* is ugyanerről szól. Hogyha dramaturgiailag nézzük, akkor ez egy trilógia, mindhárom film valahol road movie. Hogy mi is igazából a road movie? A főiskola második évén készítettem a *Nyári mozit*. Akkoriban természetesen dramaturgiát is tanultam, közben pedig kerestem a saját történetemet, illetve azt, hogyan tudnám ezt, vagy inkább a mi történetünket megfogalmazni. Maga a történet valami olyasmi akart lenni, hogy egy ember hogyan kerül vissza a saját természetes állapotába, vagy hogyan próbálja megtalálni újra önmagát. Eléggé szét lettünk zilálva, szétesett a mi kis életünk a '90-es években, és meghasonlott dolgokkal voltunk tele. Én konkrétan nagyon depressziós voltam, amikor ezt a filmet, a *Nyári mozit* forgattuk. A filmkészítés számomra egyfajta öngyógyítás is volt. Ezért is mondom, hogy a filmbéli Ernő figurája voltaképp az akkori depressziós önmagam megvalósítása, kivételése. A valósággal való találkozás által, mintegy lépésről lépésre próbáltam lassan kinyílni, és utána nem egy mesterséges, hanem a megszokott, saját környezetembe lassan újra beágyazódni. Akkoriban Pesten tartózkodtam, ahol volt egy kiállítás *Az óceániai népek hiedelemvilága* címmel, és ott részben a halál utáni utazásokról volt szó. Arról, amikor az ember elindul a túlvilágon, és újra találkozik a dolgokkal. Ez akkor nagyon megragadott, illetve még kutattam egy kicsit a témában, kiderült, hogy például a komancsoknál szertartásszerű szokás volt egyfajta teát inni, ami nem drog, de hasonló hatása van.

Mint egy fajta utazás.

T. Sz.: Igen, ez nem drog, hanem nagyon rossz ízű tea, ennek fogyasztásával belső lelki utazáson mennek keresztül a fogyasztók, a végén ki-

hánynak mindent magukból, kihánynak minden hazugságot, és újra megtalálják magukat a világban. Ezt egyébként manapság már Európában is használják heroinfüggők gyógyítása során. Szóval ilyen dolgok érdekelték, de a road movie műfaja is nagyon, és rájöttem, hogy – elnézést amiért nagyon belebonyolódok most dramaturgiai kérdésekbe, de ezt még nem mondtam el soha sehoh – az *Odüsszeia* is tulajdonképpen egy road movie.

A *Nyári moziban* ezt az őseposzt próbáltam ironikus, könnyed módon megfogalmazni. Adott a főhős, aki hazafelé tart, tenger veszi körül, találkozik a szirénekkal, a hajó meg voltaképp Szasa kombija. Vagyis a film előképe tulajdonképpen az *Odüsszeia*, amelynek előképe a pikareszk, amely pedig előképe a modern regénynek. És ugye, mint tudjuk, a pikareszk regényben például ugyanúgy megvan a csavargó, az utazó figurája, ugyanakkor az utazás nem lineáris, hanem a második jelenet felcserélhető a hatodikkal és így tovább. Vagyis nem annyira fontos a sorrend, nem egy tragédiaformáról van szó, hanem tulajdonképpen lépcsőfokok mutatkoznak meg. Valahogy így, mindezek hatására alakult ki bennem a *Nyári mozi* formája, hogy valahogyan így lehetne a saját történetünket is elmesélni. Nem akartam túl komolyra venni, nem szerettem volna túlfilozofálni, ezért inkább igyekeztem egyfajta öniróniával kezelni az egészet. Így alakult ki a végső forma, ami voltaképp a road movie.

Sikerült ez a kvázi-terápia, vagy nem is tudom minek nevezzem? Minden filmed után úgy érzed, hogy kicsit hazatalálsz?

T. Sz.: Valami van ebben, igen. Ahhoz az állapotomhoz képest, amiben a *Nyári mozi* forgatása közben voltam, sok minden javult. Voltaképp minden egyes film olyan, hogy elengedsz, eleresztesz valamit, amibe addig kapaszkodtál. Nem vagyok persze biztos abban, hogy ez mindannyiunkra vonatkozik. Szerettem volna, ha egy ilyen élményt kapunk a *Nyári mozitól* is, de nem vagyok benne biztos, hogy ez sikerült.

A többiek hogy gondolják ezt? Az Arcsal a földnek című filmben is megjelenik az, hogy a fiatalok elmenekülnek a behívó, az országban uralkodó állapotok elől külföldre, majd később visszatérnek. Nektek volt ilyen személyes élményetek?

S. E.: Volt. Én is elmentem.

Az, hogy szerepeltél a filmben, ha már a terápiás módszerről beszéltünk, neked ilyen szempontból nyújtott valamit?

S. E.: Biztos. Lehet, hogy nem olyan módon, ahogyan azt elsöre gondolnád, de igen. A forgatás tíz napja alatt nem depressziósnak éreztem Szabolcsot, hanem inkább azt láttam rajta, tisztában van azzal, milyen nehéz feladat előtt állunk. Ebben a helyzetben szerintem nagyobb figurák összerakták volna magukat, mert tíz nap alatt kellett létrehozni egy egész estés

filmet, kevés pénzből. Nem lehetett jeleneteket újraismételni, egyrésről a fényviszonyok, vagy éppen a nyersanyag hiánya miatt. Tényleg nagy kaland volt, ebből a szempontból tetszett, ugyanakkor nagyon komoly és feszült is volt a munka, illetve nagyon kritikusak és egyenesek voltunk egymással szemben. Ha valaki érzelmileg nem követett le egy szálát, akkor volt olyan is, hogy: Na ezzel én nem dolgozom tovább! Mondjuk Miloš Vaškić, a film operatöre rögtön az elején azt mondta, hogy ezekkel a pacérokkal nem dolgozom tovább, ezek idióták, és felpakolt. Nagyon felment tőle a cukrunk. Rendben, igaza volt, de hát mindenki hibázik, ez normális, szóval megtörtént az is, hogy valaki túl kritikus volt a másikkal szemben.

Tettünk már említést a Fövenyóráról. Amikor a filmet a 39. Magyar Filmszemlén bemutatták, azt nyilatkoztad, nagyon megfogott Danilo Kiš, legalábbis a szövegei által úgy érezted, ha azokat átformálsz magadban, akkor rajtuk keresztül tudsz majd valamit mondani. Illetve azt is mondtad, hogy a történelem ciklikus, mint Nietzsche-nél az örök visszatérés mítoszában, és olyan, mint egy spirál vagy egy csiga, mely mottóvum a Fövenyórában is vissza-visszatér. Ezek szerint a szereplők változnak, de a történet folyamatosan ugyanaz, és a történelem kaotikus, nincs benne rend. Ezt Danilo Kiš is mondja a Kételyek korában, az egyik esszéjében, de közben hozzáteszi, hogy a művészetnek az értelmetlenségét értelemmel kell ellátnia, még ha ez egy kudarcra ítélt feladat is. Filmjeidben sokszor ezt érzem, az értelmetlenséggel mész szembe, és próbálsz valamiféle értelmet adni. Valóban így van?

T. Sz.: Minden filmem esetében van egy konkrét koncepció vagy röviden egy olyan gondolat, ami a filmben lévő metanyelv megmutatására irányul.

Egy néző kérdése: Azoknak a filmeknek, amelyek régebben készültek, van-e esélyük arra, hogy bemutatkozzanak külföldi fesztiválokon?

T. Sz.: Az a baj, hogy a fesztiválos világ egyfajta lóversennyé változott, és ma már két évnél régebbi filmeket nem válogatnak be. Viszont vannak kisebb fesztiválok, mint például nemsokára Újvidéken a Filmski front, ahol bemutatják majd a *Nyári mozi*t is. Felhívtam őket, mivel elkészítettük a film szerb föliratozását, és elmondtam, hogy ezt a filmet itt, Szerbiában még soha nem mutatták be, ők pedig igent mondtak rá. Másrésztől szeretnénk majd feltenni az internetre is, hogy akit érdekel, az nyugodtan letölthesse, hogy elérhető legyen.¹

Az interjú a szabadkai 2010-es Medusa Filmnapokon elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.

¹ A *Nyári mozi* című filmet azóta a régió egyik legnagyobb filmes szemlén, a Szarajevói Filmfesztiválon is bemutatták.